

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus

Tractatus de erroribus Pelagianorum, de gratia, de iustificatione & merito,
de virtutibus theologicis & quatuor cardinalibus, ac de ineffabili mysterio
incarnationis

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniae Agrippinae, 1671

Art. III. De actibus externis religionis

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77177](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77177)

textus habet: *Stetit Angelus ante altare, habens thuribulum aureum, & datus sunt illi incensum multa, ut daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei; & ascendit fumus incensum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli, coram Deo.*

Ad eandem Plalmistæ versiculum egregie oblatæ Bellarminus, qualitates bonæ orationis re-
ad designari similitudine Thimiamatis, quod of-
ferebatur in templo ex præcepto Dei mane & ve-
tere, ut habetur Exodi 30. Illud enim (inquit)
habebat qualitates: Primum consabat ex quatuor generi-
bus aromatum, nimirum: hyssopo, galbano, oniche, & stacte,
ut monet S. Hieronymus: hinc efferebatur odor suavissimus.
Secundo offerebatur in templi parte nobilissima & interio-
ri, quæ dicebatur Sancta Sanctorum, ubi erant tabula
Testamenti, & altare aureum. Tercio offerebatur per
Sacerdotem. Quarto ponebatur super ignem,
unde excitabatur fumus recta sursum ascendens. Qua-
tuor aromata sunt quatuor virtutes, fides, fiducia, chari-
tas, & humilitas. Ex his componitur oratio Deo gra-
tissima. Templum Dei est homo, Vos estis (inquit A-
postolus) templum Dei, 1. ad Corinth. 6, sed pars
interior est anima, in cuius mente est lex Domini, digito
Dni scripta; & in cuius voluntate est altare aureum, cor
quodificat mundum, & ornatum gratia Dei. Summus
Sacerdos est Christus: per illum enim, ut Advocatum no-
strum, semper orare debemus, & idcirco singulas preces si con-
statimus: Per Dominum nostrum Iesum Chri-
stum. Denique ignis, qui fumum suavisissimum, & dire-
ctum sursum ascendente excusat, est fervor desiderii: sed in
recta assensione notatur recta intentio, & iugis attentio.
Qui enim orant ut videantur ab hominibus, illi aurâ
temporalis detrahunt incensum, ne non recta ascendant:
illi etiam quæ vagationes mentis habent, non dirigunt ora-
tionem ut debent: vagationes enim veluti status vento-
rum dissipant & dissipant fumum orationis, ut non re-
cta sursum ascendant, & quia valde difficile est liberari ab
omni vagatione mentis, idcirco Propheta huius rei meminit,
dicens: Dirigatur oratio mea sicut incensum in con-
spectu tuo. Hæc Bellarminus.

ARTICULUS III.

De actibus externis religionis.

Præter duos actus internos religionis, jam ex-
plicatos, plures sunt externi, nimirum ado-
ratio, sacrificium, oblatio, votum, iuramentum,
adoratio divini nominis, ejusque per laudem as-
piratio de quibus breviter hic agendum est.

Adoratio definitur potest Honor externo corpo-
rali Deo exhibitus. Relicta enim questione,
an sit verè & propriè adoratio illa quæ interius in
sola mente concluditur (quam tractat Vazquez
tom. 1. in 3. p. disp. 93.) actio illa cui nomen ado-
rationis per prius accommodatum fuit, est quæ
cumque actio exterior, per corpus exercita, ad
significandum internam reverentiam & venera-
tionem, cujusmodi sunt genuflexio, discopertio
capitis, corporis inclinatio &c. Quamvis enim
actus isti externi, secundum se præcisè, ad bonum
& malum sint indifferentes, ac proinde ad reli-
gionem non pertineant, nisi ut respiciant inter-
nam devotionem: & possint adoratio appellari;

Tom. IV.

ipsum tamen adorationis nomen non tribuitur a-
ctui interno, nisi in ordine ad prædictos motus,
& ut eos includat: sicut nomen restitutionis non tri-
buitur absolute voluntati restituendi, nisi in ordine
ad exteriorem actum, vel potius tribuitur ipsi ex-
terno actui, ut stat sub tali voluntate.

Porro hæc obligatio colendi Deum externâ ado-
ratione, juris est naturalis: Tum quia ex duplici
natura compositus sumus, intellectu & sensibili &
sensibili, ideoque duplicem adorationem Deo of-
ferre tenemur, nimirum spiritalem, quæ consistit in
interiori mentis devotione, & corporealem, quæ
consistit in exteriori corporis humilitatione, ut dis-
currit S. Doctor 2. 2. quæst. 84. art. 2. in corp. Tum
etiam, quia cum homines socialiter vivant, debent
non solum Deo, vel Angelis, sed aliis quoque ho-
minibus, suam erga Deum sub missionem significa-
re, seque esse veri Dei cultores & adoratores: quod
facere nequeunt per actus purè internos & spirita-
les, hominibus incognitos.

Sacrificium est oblatio rei sensibilis, à legitimo
ministro Deo facta, per realem immutationem, ad re-
standum supremum illius dominium, in vitam & in
mortem.

Dicitur primò oblatio, quia hæc largè sumpta,
est genus ad sacrificium & simplicem oblationem,
nam in omni sacrificio aliquid Deo offertur. Ad-
ditur rei sensibilis, ut excludatur interna oblatio,
quæ mens se Deo offert, quæ non est propriè sa-
crificium, licet interdum in Scriptura hoc nomi-
ne appellatur, ut Psal. 50. Sacrificium Deo spiri-
tus contribulatus. Subditur à legitimo ministro,
quia cum sacrificium sit excellentissimum & pu-
blicus Dei cultus, par est ut non fiat nisi à perio-
na, publicè autoritate ad id destinata, qualis est
Sacerdos. Hinc Osiæ Rex, cum non esset Sacer-
dos, & tamen sacrificium offerre vellet, à Deo
punitus est, & lepra percussus, quod Sacer-
dotis officium usurparet. Paralip. 2. Additur Deo fa-
cta, quia sacrificium soli Deo debetur, nec hu-
jusmodi cultum licet ulli creaturæ offerre. Per
realem immutationem, quia ea quæ sacrificantur,
in ipso sacrificio immutari debent, vel immutatio-
ne, vel combustione, vel fractione, &c. ut sic
melius significetur illud offerri Deo, ut primo
principio totius entis, qui potest suo supremo do-
minio res creatas destruere. Reliquæ particu-
læ, ad testandum supremum illius dominium in vitam
& in mortem, posite sunt ad declarandam spe-
cialem rationem cultus, qui per actum sacrifi-
candi intenditur & exhibetur, nempe ut profitea-
mur Deum esse autorem nostri esse, & dominum
vitæ & necis; illaque hostiæ destructione, quasi
vice nostri oblatæ, protestemur nos quicquid su-
mus illi debere, dignumque esse, ut si opus foret,
& si ipse vellet, totum in ejus honorem insume-
retur. Cum enim ut rectè dicit Eusebius lib. 1. de
monst. Evangelicæ cap. ultimo, naturali ratione
viderent homines suam se vitam Deo debere of-
ferre, quia tamen non conveniebat, neque Deus
permitteret homines ipsos sacrificari, lege natu-
ræ introductum est, ut homines vice sui ipsorum,
animalia, vel alias res sensibiles Deo immola-
rent, protestando se eodem modo vitam suam ob-
laturos, si oporteret.

Ex his intelliges differentiam quæ reperitur in-
ter adorationem, oblationem simplicem, & sa-
crificium: nam adoratio exhibet cultum Deo ran-
quam superiori, unde per illam homo suam erga
Deum submissionem significat: oblatio, ut domino

Aaa 2

terum

ferum omnium exteriorum, & ideo ipsi rem aliquam exteriorem offert, in quo distinguitur ab adoratione; sacrificium verò tanquam supremo vitæ & necis Domino, unde ad hoc significandum, res oblata destrui, vel saltem aliquo modo immutari debet.

13. Dices primò, Si hæc definitio esset bona, sequeretur martyrium esse verum sacrificium, est enim oblatio exterior, quæ Martyr seipsum immolat Deo, in protestationem supremi dominij quod Deus in suam ipsius vitam & mortem habet. Sed hoc non admittunt communiter Theologi: Ergo &c.

Respondeo negando sequelam Majoris: ad proprium enim sacrificium requiritur, ut sacrificans activè, saltem indirectè concurrat ad immolationem victimæ; nam essentia sacrificij formaliter consistit in activa immolatione victimæ in divini cultus protestationem facta: Martyr verò ne indirectè quidem activè concurrat ad immolationem sui corporis, sed merè passivè, sustinendo tantum passionem & mortem à tyranno illatam: cum enim non habeat vitæ suæ dominium, non potest illam activè destruere, sed tantum illius destructionem pati. Hinc evidens infertur discrimen inter Martyrum & Christi mortem, quæ sunt propriissimum sacrificium: Christus enim activè, saltem indirectè, operatus est suæ humanitatis immolationem; quia dum actu patiebatur, poterat non pati, & impedire omnes passiones, & mortem à Judæis illatam, non solum subtrahendo se è manibus Judæorum, sed etiam non permitteendo ut humanitas sua tormenta sentiret, per dotem impassibilitatis, quam communicare saltem ad tempus poterat corpori. Unde non solum Christus habuit libertatem antecedentem vitandi passiones & mortem, sed etiam concomitantem, in actu patiendi & moriendi, quam potestatem non habent Martyres, qui illatos à tyranno cruciatus & mortem impedire non possunt.

14. Dices secundò, Multa fuerunt sacrificia, tum in lege naturæ, tum in lege scripta, in quibus nulla fiebat destructio vel immutatio rei oblatae, ut sacrificium Melchisedech qui obrulit panem & vinum in sacrificium, Genes. 14. nulla mentione facta de actione immutativa panis & vini. Similiter Levitic. 23. panes primitiarum, & duo agni, sacrificari dicuntur; & tamen hæc postquam elevata erant à Sacerdote, coram Domino, cedebant in usum Sacerdotum, neque ibi præscribitur alia immutatio. Addi potest oblatio hirci viventis, Levitic. 16. quem Sacerdos non aliter offerebat, quam posita utraque manu super caput ejus, confitens omnes iniquitates filiorum Israel, & universa delicta atque peccata eorum, quæ imprecans capiti ejus, emittebat illum in desertum. Demum in nova lege in celebratione Missæ Christus offertur Deo in sacrificium, & tamen cum corpore ejus sit gloriosum & impassibile, non destruitur, nec immutatur: Ergo ad sacrificium non requiritur vera & realis immutatio victimæ, sed sufficit ejus oblatio.

15. Respondeo negando Antecedens, nullum enim proferri potest exemplum sacrificij ex Scriptura, in quo non facile sit intelligere fuisse factam aliquam destructionem vel immutationem rei oblatae. Nam de sacrificio Melchisedech affirmant celeberrimi Interpretes in cap. 14. Genes, ipsum aliquid panis igni tradidisse, & aliquid vini libamine consumpsisse, ut fieri solebat in

A sacrificiis pacificis, id est ad gratiarum actionem institutis. Idem dicendum de panibus propositionis, & de panibus primitiarum; non tantum panes illi coquebantur à Sacerdotibus, sed aliqua eorum particula igni comburebatur, ut de panibus propositionis indicat textus Hebraicus Levitic. 4. versu 9. ubi pro eo quod vulgatus Interpres ait de panibus propositionis, *Sanctum sanctorum est de sacrificiis Domini*, sic habet: *קֹדֶשׁ קִדְשִׁים הוּא לֹא מֵאֵשׁ יִהְיֶה* Sanctitas sanctitatum hoc est de ignitionibus Domini. Ignitio autem propterea significat combustionem & non actionem panum. Similiter duo illi agni de quibus fit mentio Levitic. 23, non tantum elevabantur coram Deo, sed etiam occidebantur in Desertum, & postea in esum Sacerdotum cedebant, ut ibidem docent Interpretes. Nec obest quod Scriptura non faciat mentionem hujusmodi omnium actionum, quia non omnia semper exprimitur, vel ex eo patet, quod Apostolus ad Hebræos 9. refertens id quod Moyses fecerat Exodi 24. sanctius verus Testamentum, ait Moysen accepisse sanguinem vitulorum, & hircorum, cum aqua & lana coccinea, & hyssopo: ipsum quoque librum aspersisse. Cum tamen in Exodo nihil de hyssopo, & lana coccinea, de qua aqua & aspersione libri scriptum esset, sed id sola traditione constaret, elerque Judæis adeo notum, ut Apostolo nulla probatione opus fuerit.

C De hircio autem vivente, & in desertum emissio, cuius fit mentio Levit. 16. dici potest, illum non fuisse integrum sacrificium, sed partem unius integri sacrificij: duo enim hirci jubentur ibi offerri pro peccato populi, quorum unus occidatur, alter dimittatur in desertum, modo supra dicto. Sicut Levit. 1. 4. initio, jubentur offerri duo passeris pro lepra mundatione: quorum unus immoletur, alter vivus dimittatur, & in agrum avolare sinatur. Nimirum ad repræsentandam Christi mortem, per hircum & passerem occisum: relictæ actionem verò, per hircum, & passerem vivum. Vel quod Christus quæ homo tantum, passus, & mortuus sit: manens quæ Deus, impassibilis & vivus.

D Demum ad id quod subditur de sacrificio Missæ, ascendam est corpus & sanguinem Christi destrui moraliter in Eucharistia, quatenus vi verborum ponuntur sub speciebus panis & vini in statu deteriori, inepro usibus suis naturalibus & humanis, atque tendente ad consumptionem & destructionem: cum enim ibi ponantur modo indivisibili, ponuntur modo naturaliter inepro functionibus & usibus eorum propriis. Item cum ibidem constituentur per modum cibi & potus, tendunt ad usum quo destruantur, & desinant esse, speciebus corruptis. Demum in sacrificio Missæ fit immolatio mystica ipsius Christi, quatenus vi verborum ponitur corpus sub specie panis, & sanguis sub specie vini, ad repræsentandam separationem utriusque, factam in cruce & in morte Christi. Unde in tali sacrificio fit mystica quedam sanguinis per gladium verborum effusio, ut Cyrillus loquitur: sicut sacrificia veteris legis, non bene physica sanguinis effusione, per victimarum occisionem peragebantur. De quo fultius Tractatu de Eucharistia, cum de sacrificio Missæ differemus.

E Explicata essentia & definitione sacrificij in communi, superest ut tradamus varias ejus spe-

actes & divisiones, ac multiplicia veteris legis sacrificia, breviter hic recensamus. Sacrificium ergo jam descriptum, multipliciter dividitur. Primo ratione materie dividitur in victimam, sive hostiam, immolationem, & libamen: quando enim fiebat ex animalibus occisis & consumptis, dicebatur victimam, sive hostia; quæ nomina ab hostibus victimis, aut vincendis, & debellandis, derivata sunt, eo quod ad victoriam reportandam, vel ad gratias agendas pro illa reportata, offerri solebant. Quando autem fiebat ex rebus inanimatis solidis, dicebatur immolatio, nomine deducto à mola, in qua fruges terebantur: quando ex liquidis, dicebatur libamen, eo quod vinum, oleum, & alii liquores libarentur, id est sui effusione offerrentur Deo, ad significandum superemum quod habet in vitam & in mortem dominium. Exempla hujusmodi omnium differentiarum extant in lege Moysi: nam animalia munda occidebantur, id est oves, agni, boves, vituli, hædi cpræ, columbæ, passeræ, & mures; & multe res inanimatæ solidæ offerebantur in sacrificium, nimirum panis qui in frustra secabatur, vel ex aliqua sui parte comburebatur, reliquo cedente in esum Sacerdotum, aut offerrentium, similia quæ farragine, clibano, vel craticulâ coquebantur; tal quod in ignem conjiciebatur; itus quod adolebatur; maniculus spicarum qui torrebatur; & triticum quod molâ vel postillo contrebatur; quicquid quoque non nulla sui effusione offerebantur, ut sanguis, aqua, vinum, oleum.

Secundò ratione formæ, seu modi quo fiebat, dividi potest sacrificium in cruentum & incruentum. Præstiebat sanguinis effusione, ut in occisione animalium; postèus sine illa, ut in aliis oblationibus. Utriusque generis fuerunt multa sacrificia, non modò in lege Moysi, ut patet ex dictis, verum etiam in lege naturæ: nam Abel, Noë, Abraham sacrificaverunt animalia per ipsorum occisionem, Gen. 4. 8. & 15. Melchisedech verò Rex Salem, & Sacerdos Altissimi, dicitur panem & vinum obtulisse in sacrificium, Gen. 14. Valuitque hæc differentia veterum sacrificiorum ad representandum duplex Christi sacrificium; unum cruentum in cruce peractum, secundum quod Christus dici potest Sacerdos secundum ordinem Aaron; alterum incruentum in Eucharistia, secundum quod dicitur Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Unde Theodoretus: Typum Melchisedech gerebat Sacerdotis Domini: idèque Abrahæ panes, vinum, & massam farinæ vicissim dedit, prout moriserat, Deo talia offerens; animadvertens enim & in hoc typum patere.

Tertiò dividebatur olim sacrificium ratione formæ, in holocaustum, hostiam pacificam, & sacrificium pro peccato. Holocaustum erat in quo tota res comburebatur, ut in fumum resoluta ad Deum ascenderet; eratque perfectissima sacrificium, quia in illo expressius significatur omnipotens Dei esse. In aliis duobus sacrificiis partim cremabatur, partim verò sacerdotibus, aut offerentibus reservabatur. Distinguebantur verò, quia hostia pacifica offerebatur pro beneficiis acceptis, vel accipiendis; sacrificium verò pro peccato in ipsius expiationem.

Demum ex fine dividebatur in sacrificium propitiatorium, seu hostiam, quæ pro peccatis præteritis offerebatur. Eucharisticum, quod & honorarium seu gratiarum actionis dicebatur, offerebaturque pro acceptis beneficiis in communi; pro beneficiis verò in particulari, erat hostia pacifica, ut fuit agnus Paschalis in memoriam specialis beneficii Egyptiacæ liberationis. Imperatorium, quod erat pro futuris donis impetrandis, vel malis vitandis & præcavendis.

Cæterum in lege gratiæ omnia hæc sacrificia cessarunt, essetque superstitiosum aliquo ex illis uti: quia adest perfectissima hostia, & sacrificium corporis & sanguinis Christi Domini, quod in tot illis legalibus sacrificiis figurabatur, atque ita debent cessare figuræ, existente veritate. Unde ait Ecclesia in quadam collecta: Deus qui legalium differentiam hostiarum, unius sacrificii perfectione sanxisti &c. Et Tridentinum sess. 22. cap. 1. exponens de Sacrificio missæ prophetiam Malachiæ de oblatione munda in omni loco offerenda nomini Domini, concludit: Hæc denique illa est quæ per varias sacrificiorum, naturæ, & legum tempore, similitudines figurabatur, utpote quæ bona omnia, per illa significata, velut illorum omnium consummatio & perfectio completur.

Oblatio, ut distincta à sacrificio, est actus quo res externas Deo offerimus sine mutatione earum facta. Ita S. Thomas 2. 2. quæst. 86. art. 1. in corp. ubi sic habet: Nomen oblationis commune est ad omnes res quæ in cultum Dei exhibentur, ita quod si aliquid exhibetur in cultum divinum, quasi in aliquid sacrum quod inde fieri debeat, consumendum & oblatio est, & sacrificium. Unde Exodi 29. dicitur: Offeres totum agnorem in incensum super altare: oblatio est Domino odor suavisimus victimæ Dei. Et Levit. 2. dicitur: Anima cum obtuleris oblationem sacrificii Domino similia erit ejus oblatio. Si verò sic exhibeatur ut integrum maneat divino cultui deputandum, vel in usu ministrorum expendendum, erit oblatio, & non sacrificium.

Hujusmodi simplicis oblationis sæpe mentio in Scriptura: nam Levit. 13. præcipitur oblatio de manipulis novarum spicarum; & Deuter. 26. jubentur filii Israël tollere de cunctis frugibus suis primitias in cartallo, & ferre ad sacerdotem, qui ponat ante altare Domini. Et ad Hebræos 5. sic dicitur: Omnis Pontifex à hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. Ubi per dona, & distinguit Apostolus à sacrificiis, intelligit simplices oblationes primitiarum, aliarumque rerum, quæ non adolebantur aut consumebantur in sacrificium, sed integræ Deo offerebantur ad usum sacerdotum & templi, ut Theophylactus & alii Patres exponunt.

Votum definitur à D. Thoma 2. 2. quæst. 88. 23. art. 2. & art. 5. in corp. Promissio Deo facta ad ejusdem Dei cultum. Dicitur promissio, quia est voluntas obligatoria, differtque à simplici proposito, quod est sola voluntas & destinatio aliquid faciendi. Unde idem Sanctus Doctor loco citato articulo primo comparat promissionem cum imperio, in eo quod quemadmodum aliquis per imperium obligatur alium, in quem habet potestatem, ita per promissionem obligatur seipsum ad aliquid faciendum, vel omittendum; eademque de causa dici solet, votum esse legem privam, quam quisque sibi ipsi imponit, & quæ seipsum obligat ad aliquid. Dicitur autem hæc promissio fieri Deo: quia licet non modò votum coram

Tom. IV.

Sanctis & Prælati fieri possit, ut eorum reverentia moveat ad ejus observationem, sed ipsa etiam promissio possit ad ipsos immediate dirigi, atque ad eorum cultum & observantiam referri, ut patet in voto solemniquod in nostro Ordine emittitur, in quo sic dicitur: *Promitto obedientiam Deo, & B. Mariæ, & B. Dominico &c.* nihilominus hæc promissio prout fit Sanctis, non habet rationem voti formaliter, sed tantum materialiter, ut docet S. Thomas loco citato art. 5. ad 3. quatenus ut fit verè & propriè votum, debet adjungere tacitè vel expresse alia promissio, quâ promittimus Deo nos id facere quod promittimus Sanctis: & hæc promissio, quæ fit Deo, est votum, & pertinet ad religionem; quæ verò fit Sanctis, non est votum per se, sed materia voti, seu alterius promissionis Deo factæ, & illi veluti materiæ rationem voti formaliter afferentis; unde non cadit sub religione, sed sub dulia, hyperdulia, iustitia, vel fidelitate, ut dicunt Salmanticenses in Tractatu de Virtutibus, exponentes generalem divisionem omnium virtutum. Dicitur tertio hæc promissio fieri Deo, ad ejusdem Dei cultum: quia cum votum sit actus religionis & latræ, est ordinatio eorum quæ quis voverit in divinum cultum & obsequium. Unde existimo quod si quis promittendo Deo perpetuam castitatem, nullo modo intenderet Dei honorem, sed tantum majorem temporalem commoditatem, aut quid aliud, ille non propriè voveret, neque talis promissio esset indispensabilis ab Episcopo, sicut est verum votum perpetuæ castitatis.

24. Juramentum est, attestatio divini numinis, vel invocatio divini testimonii, ad fidem faciendam, promissionemve firmandam. Unde secundum substantiam est actus intellectus, quædamque locutio, quâ Deum vocamus in testem ad confirmandam veritatem, fidelitatemque nostram in verbis & promissis: & quia hujusmodi invocatione profitentur divinam excellentiam, spectat elicitive ad religionem, sicut de oratione & voto diximus. Debet autem juramentum, ut religiosum sit, tria observare, nempe veritatem, iustitiam, & iudicium secundum illud Jeremiæ 4. *Iurabis, vivit Dominus, in veritate, & iudicio, & in iustitia.* Veritas requiritur, quia Deus non nisi verum potest testificari: iustitia, quia non vult suo testimonio alicui iniuste noceri: iudicium, quia Dei testificatio irregularis adducitur super re admodum levi, vel ubi nulla est necessitas.

25. Adjuratio fit cum aliquem ad quippiam faciendum, vel omittendum obtestamur per Deum ipsum, ut ejus amor, timor, aut reverentia efficaciter eum promoveat, ne alioqui videatur non satis magni facere supremam ejus maiestatem, vel ut ejus timorem illi incutiamus. Hunc verò actum pertinere ad religionem patet: quia per se facit ad cultum Dei, quem honoramus hoc ipso quod maiestatem ejus reverenter interponimus, ut alius ejus respectu, vel terrore moveatur. Esse autem esse iustitiam ejus actum, & distinctum ab aliis, dubitari nequit, nisi de duobus, juramento scilicet & oratione. Differt nihilominus a juramento, quia juramentum usurpamus ad nos ipsos obligandos, vel ad aliquid confirmandum per Dei veracitatem & auctoritatem; adjuramus autem, ut alium obligemus aut adigamus ad aliquid faciendum, vel ad quiddam omittendum, propter reverentiam aut terrorem divinæ maiestatis. Ab oratione verò differt, quia adjuratio fieri potest imperando, non deprecando, & tunc altem est actus

A specialis, & omnino diversus ab oratione, quando verò fit deprecando, addit simplici orationi obtestationem.

Ultimus actus religionis est invocatio, seu assumptio divini nominis per laudem: de qua ait S. Thomas 2. 2. qu. 91. art. 1. ubi docet divini nominis laudes, hymnis, canticis, aliisque similibus modis celebrandas esse; non quidem ut Deo, qui cordum est scrutator, quam de ipso habemus opinionem significemus; sed ut nostris, audientiumque animos ad eum amandum, venerandumque excitemus. Et quamvis Deus ut est in ipso, utpote ineffabilis & incomprehensibilis, & propriè laudari valeat, sit major omni laude, secundum esse ejus tamen, qui ab illo in nos proveniunt, possumus ipsum laudare, juxta illud Isaiæ 63. *Laudem Domini annuntiabo super omnibus quæ reddidit nobis Dominus*, ut declarat S. Doctor art. citato in resp. ad 1.

DISPUTATIO IV.

De aliis virtutibus iustitiæ annexis.

Explicatâ definitione religionis, & præcipui ejus actibus, tam interioris, quàm exterioris, breviter agendum est de aliis virtutibus iustitiæ annexis, quæ partes ejus potentiales appellari solent. Unde fit

ARTICULUS UNICUS.

Aliæ partes potentiales iustitiæ breviter explicantur.

P præter religionem, quæ inter partes potentiales iustitiæ primum locum obtinet, plures aliæ assignari solent, nimirum poenitentia, pietas, observantia, obedientia, gratitudo, vindictio, veritas, amicitia, & liberalitas, de quibus ait S. Doctor 2. 2. qu. 101. usque ad 123. præterquam de poenitentia, cujus tractationem rejecit ad quæst. 85. tertiæ partis, ubi etiam nos de illa dicemus.

Post religionem ergo, & poenitentiam, quæ sunt in ordine ad Deum, sequitur pietas per quam parentibus debitus cultus officiumque attribuitur: parentes enim sunt veluti secundarii quidam respectu filiorum, tanquam secundaria principia essentia & vitæ; unde representant filios quodammodo ipsum Deum, qui est primarius & summus omnium Pater. Et ob hanc rationem (ut rectè observat Philo in lib. de Decalog.) post præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultum Dei pertinent, primum secundæ tabulæ institutum fuit de honore parentibus exhibendo. Quia verò in consanguineis parentum sanguis invenitur, ideoque pietas aliquatenus quoque ad consanguineos extenditur, tanquam respectus primario illo & fontali jure, quo parentibus obstringimur. Illa quoque respicit patriam: quia hæc etiam aliquo modo est ortus principium, & quia parentes fovet, & opportuna ad orum & educationem præbet. Unde Hierocles dissertatione de obsequiis in patriam, sic ait: *Est patria, per loven, vel alterum quidam Deus, & primus maximusque pater.*